

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-2>

Полякова Ю.В.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету

Яремко Л.А.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету

Шайда О.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національного університету «Львівська політехніка»

Poliakova Juliia

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of International Economic Relations
Lviv University of Trade and Economics

Yaremko Larysa

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of International Economic Relations
Lviv University of Trade and Economics

Shayda Oksana

PhD, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Entrepreneurship and
Environmental Examination of Goods
Lviv Polytechnic National University

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ І ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

INTERNATIONAL TRADE AND GLOBAL CHALLENGES

Статтю присвячено аналізу тенденцій розвитку міжнародної торгівлі в умовах дії сучасних глобальних викликів. Розглянуто причини скорочення обсягів міжнародної торгівлі та застосування країнами світу низки заходів, спрямованих на регулювання зовнішньоекономічних торговельних потоків. Побудовано економетричну модель залежності ВВП двадцяти країн-лідерів за показником валового внутрішнього продукту від їхнього експорту товарів та послуг. У результаті дослідження доведено, що зростання експорту товарів та послуг безпосередньо призводить до зростання ВВП. Розглянуто тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України у період пандемії та узагальнено відмінності у процесах здійснення зовнішньоторговельних операцій країн – членів ЄС та України. Наголошено на необхідності створення на державному рівні ефективних механізмів реагування, що здатні зменшити негативний вплив глобальних викликів на зовнішню торгівлю країни.

Ключові слова: міжнародна торгівля, зовнішня торгівля, торговельне сальдо, експортноорієнтована економіка, глобальні виклики, пандемія.

Стаття посвячена аналізу тенденцій розвитку міжнародної торгівлі в умовах дії сучасних глобальних викликів. Рассмотрены причины сокращения объемов международной торговли и применения странами мира ряда мер, направленных на регулирование внешнеэкономических торго-

вых потоков. Построена эконометрическая модель зависимости ВВП двадцати стран-лидеров по показателю валового внутреннего продукта от их экспорта товаров и услуг. В результате исследования доказано, что рост экспорта товаров и услуг непосредственно приводит к росту ВВП. Рассмотрены тенденции развития внешней торговли Украины в период пандемии и обобщены различия в процессах осуществления внешнеторговых операций стран – членов ЕС и Украины. Отмечена необходимость создания на государственном уровне эффективных механизмов реагирования, способных уменьшить негативное влияние глобальных вызовов на внешнюю торговлю страны.

Ключевые слова: международная торговля, внешняя торговля, торговое сальдо, экспортоориентированная экономика, глобальные вызовы, пандемия.

The article is devoted to the analysis of trends in international trade in the conditions of current global challenges, including the pandemic that led to the introduction of quarantine restrictions, lockdown, and closure of national borders causing one of the largest economic crises in the last century. The article also aims to substantiate the role of exports for economic development of countries. Important global trends that have been observed are identified, the processes of development of the sphere of international trade are determined, and the position of the World Trade Organization in the researched issues is highlighted. The article outlines the peculiarities of the application of a number of measures aimed at regulating foreign trade flows including a significant restriction of exports of certain categories of goods and simplification of import procedures for goods needed to combat the pandemic in the countries of the world. An econometric model (a panel regression model) is constructed to illustrate the dependence of the gross domestic product of the twenty leading countries on their exports of goods and services. The study proves that the growth of exports of goods and services will directly lead to GDP growth. It is substantiated that, in the conditions of emergence and long-term action of the trends and with a simultaneous absence of means preventing the negative influence of global factors on international trade in general and foreign trade of separate countries of the world, there is a danger of reduction of their role as an important factor of economic growth. The trends of development of foreign trade of Ukraine are considered in the period of the pandemic, in particular its commodity and geographical structure, rates of change of volumes of trade flows. The stress is laid on the high export-oriented raw materials, the steady trend of import dependence and the preservation of the negative balance of the foreign trade balance of our country. The common features and differences in the processes of foreign trade operations by the EU member states and Ukraine are summarized. Emphasis is placed on the need to create effective response mechanisms at the state level that can reduce the negative impact of global challenges on the country's foreign trade.

Keywords: international trade, foreign trade, trade balance, export-oriented economy, global challenges, pandemic.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У світлі сучасних глобальних проявів, які сприяють посиленню взаємозалежності економік різних країн та взаємозв'язків компаній, оперативними є процеси розширення або згортання міжнародних торговельних відносин як відповідь на виклики світового рівня, до яких сьогодні можна віднести економічні кризи та небезпечні захворювання. Під їхнім впливом також відбуваються зміни й у правовому регулюванні міжнародної торгівлі. Важливі тенденції та події, що спостерігаються у сфері міжнародної торгівлі, продовжують здійснювати істотний вплив на розвиток вітчизняної економіки, процеси зовнішньоекономічної діяльності місцевих підприємств і компаній.

У зв'язку із цим українські компанії стикаються з більшою кількістю ризиків, аніж іноземні, оскільки економіка України є орієнтованою на зовнішні зв'язки, і це підвищує її чутливість до тенденцій, що відбуваються на світовому рівні. Тому вітчизняні підприємства в умовах пристосування до змін у глобальній економіці, окрім адаптування до нових змін (використання можливостей усунення тарифних та зниження технічних бар'єрів, інформаційної та навчальної підтримки), повинні здійснювати пошук нових партнерів та диверсифікувати свої торговельні операції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Діагностика та окреслен-

ня перспектив розвитку міжнародної або зовнішньої торгівлі є предметом наукового пошуку вітчизняних дослідників. Наголошується на високій експортно-сировинній спрямованості, одночасній стійкій тенденції імпортозалежності та збереженні від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу нашої країни, що вважається несприятливим для формування інвестиційної привабливості та підвищення ефективності зовнішньої торгівлі [1]. Водночас обґрунтовується важливість забезпечення розвитку промисловості через локалізацію виробництва, сприяння орієнтації промисловості на внутрішній ринок, забезпечення розвитку експортного потенціалу в тих галузях, які мають найбільший попит під час економічної кризи [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності для українських підприємств існувало як багато потенційних можливостей, так і безліч викликів. Протягом періоду дії карантинних обмежень Україна та її торговельні партнери зіткнулися з низкою проблем, зокрема значним скороченням обсягів торгівлі, ускладненням реалізації зовнішньоекономічних контрактів, нестабільністю попиту та невизначеністю розвитку ринку товарів та послуг тощо. Завдання досліджень, пов'язаних із діагностикою та прогнозуванням розвитку сфери міжнародної торгівлі, з'ясуванням основних тенденцій та подій, набувають актуальності у контексті необхідності стратегічного та поточного планування розвитку підприємств, орі-

ентованих у своїй діяльності на зовнішньоекономічний складник.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз тенденцій розвитку міжнародної торгівлі в умовах дії сучасних глобальних викликів та обґрунтування ролі експорту для економічного розвитку країн.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед важливих глобальних тенденцій, що спостерігалися у 2019 р., експерти відзначають: політизацію міжнародної торгівлі та активізацію протекціонізму, стрімкий розвиток бездокументарної міжнародної торгівлі, інноваційних торговельних платформ та фінансових технологій, подальший розвиток стратегічної ініціативи Китаю «Пояс та шлях», регламентацію умов торгівлі між Великобританією та ЄС після Брекситу, ратифікацію новітньої тристоронньої торговельної угоди між Канадою, США та Мексикою [3].

Пандемія коронавірусу стала серйозним викликом для світової глобальної економіки. Запровадження карантинних обмежень, локдаун, закриття кордонів стали причинами однієї з найбільш масштабних за останнє століття економічних криз, наслідки якої сьогодні не можна повноцінно оцінити. У повідомленнях Світової організації торгівлі зазначається, що падіння обсягів міжнародної торгівлі внаслідок пандемії завдає значного удару експортно-орієнтованим економікам.

Однак скорочення міжнародної торгівлі пов'язується не лише з коронавірусом, загальні обсяги торгівлі товарами почали знижуватися ще у 2019 р. (тоді скорочення становило 0,1% у кількісних та 3% у вартісних обсягах. Для порівняння: у 2018 р. обсяги торгівлі виростили на 2,9%). Такі обставини СОТ обґрунтовує довготривалою торговельною війною між найбільшими економіками світу США та Китаєм, яка стимулювала підвищення імпорتنних мит на значну групу товарів, та повільне зростання глобальної економіки. Ослабили світову економіку також тривалий урядовий шатдаун у США на межі 2018–2019 рр., вихід Великобританії з Європейського Союзу та прийняті зміни у монетарній політиці найбільших країн світу. Світова спільнота зазначає, що таке падіння світової торгівлі товарами стало першим за останнє десятиріччя, тобто з часів світової фінансової кризи 2008–2009 рр. Водночас наголошується, що світова торгівля є досить концентрованою, тому що більше половини глобального експорту-імпорту як товарів, так і послуг припадає на десять основних гравців: Китай, США, Німеччину, Великобританію, Японію, Францію, Нідерланди, Гонконг, Корею та Італію [4].

Проте вже у першій половині 2020 р. торгівля стрімко обвалилася саме через COVID-19. Світова організація торгівлі засвідчує це динамікою індексу ділової активності Purchasing Managers' Indices (PMI), який знаходився на рівні 50 (але впав до 27,1); зменшенням кількості пасажирських і вантажних комерційних рейсів; змінами споживчих уподобань, зокрема організація відзначила стабільне зростання попиту на товари, пов'язані з відновлювальною енергетикою [4].

Цілком зрозуміло, що такі тенденції спонукали країни світу до прийняття низки інструментів, спрямованих на регулювання зовнішньоекономічних торговельних потоків. Країни – члени СОТ застосували багато механізмів, що впливають на міжнародну торгівлю і безпосередньо були пов'язані з пандемією. На початковому етапі пандемії вони вживали заходів істотного обмеження експорту певних категорій товарів, передусім товарів медичного призначення, на наступному етапі впроваджували заходи, спрямовані на спрощення процедур імпорту товарів, необхідних для боротьби з пандемією, і почали поступово лібералізувати експортні обмеження для таких груп товарів [5].

Експортна виручка залишається важливим чинником економічного зростання. Значна залежність світової економіки від експортної активності може бути підтверджена шляхом застосування інструментарію кореляційно-регресійного аналізу. У дослідженні нами побудовано економетричну модель залежності ВВП двадцяти країн-лідерів за цим показником від показника їхнього експорту товарів та послуг у 2019 р. У 2020 р. перша десятка країн світу за ВВП практично не змінилася (рис. 1).

Для побудови моделі нами використовувалися дані таких країн, як США, Китай, Японія, Німеччина, Індія, Великобританія, Франція, Італія, Бразилія, Канада, Росія, Республіка Корея, Австралія, Іспанія, Мексика, Індонезія, Нідерланди, Саудівська Аравія, Туреччина, Швейцарія (табл. 1).

Таблиця 1

Дані, використані для побудови регресійної моделі

Назва країни	ВВП у 2019 р., млн дол. США	Експорт товарів та послуг у 2019 р., млн дол. США
США	2518986	21433226
Китай	2782649	14342903
Японія	910621	5081770
Німеччина	1829882	3861124
Індія	538614	2868929
Великобританія	885991	2829108
Франція	859082	2715518
Італія	654672	2003576
Бразилія	259355	1839758
Канада	547215	1736426
Російська Федерація	482557	1699877
Республіка Корея	644664	1646739
Австралія	340980	1396567
Іспанія	491695	1393491
Мексика	490963	1268871
Індонезія	199286	1119191
Нідерланди	973542	907051
Саудівська Аравія	285785	792967
Туреччина	245729	761425
Швейцарія	435576	703082

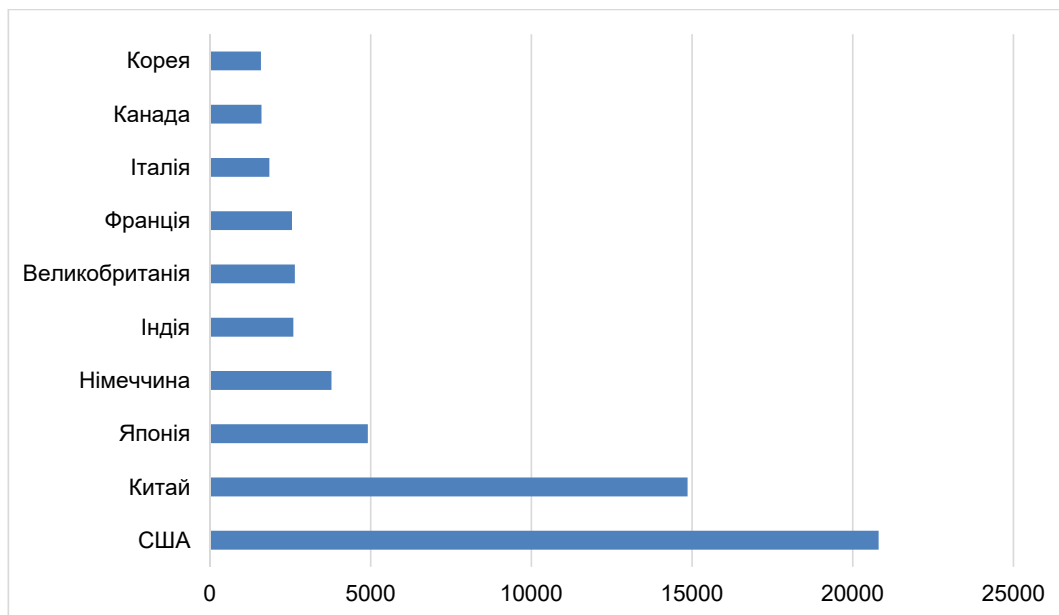

Рис. 1. Десять країн світу з найбільшим валовим внутрішнім продуктом у 2020 р. [6]

Панельна лінійна регресійна модель відображає залежність ВВП країн від обсягів експорту товарів та послуг:

$$Y = -1590000 + 6,24 X_1, \quad (1)$$

де Y – ВВП, X_1 – експорт товарів та послуг.

Інтенсивність зв'язку між змінними, включеними в модель регресії, вимірюється коефіцієнтом кореляції, значення якого 0,88, що вказує на наявність між змінними тісного прямого зв'язку. Коефіцієнт детермінації показує, що 77% залежної змінної пояснюється впливом незалежної змінної. Перевірка достовірності регресійної моделі та коефіцієнта кореляції на основі критерію Фішера дає підстави зробити висновок про адекватність моделі, оскільки спостережуване значення F-статистики 60,2 є більшим від табличного за рівня 0,05. Незалежні змінні, включені в модель, є статистично значимими. Статистика Дарбіна-Уотсона зафіксувала розрахункове значення $DW = 1,89$, яке порівнювалося з критичними статистичними значеннями для $\alpha = 0,01$, $p = 1$ і $n = 20$; $d_1 = 0,93$ і $d_2 = 1,15$. Отже, прийнятною є гіпотеза про відсутність автокореляції залишків. Таким чином, можемо стверджувати, що зростання експорту товарів та послуг безпосередньо призводитиме до зростання ВВП.

Звідси випливає, що в умовах виникнення та тривалої дії й одночасної відсутності засобів запобігання негативного впливу глобальних чинників на міжнародну торгівлю загалом та зовнішню країн окремих країн світу виникає небезпека зменшення ролі останніх як важливого чинника економічного зростання.

Зовнішня торгівля України також зазнала змін: зменшилися обсяги як товарного експорту, так і товарного імпорту (експорт товарів за 2020 р. становив 49,21 млрд дол. США, що на 1,7% менше, ніж за попередній рік; імпорт товарів становив 54,10 млрд дол. США, на 11,0% менше проти 2019 р.). Відповідно, сальдо зовнішньої торгівлі України продовжує залишатися негативним (4,88 млрд дол. США). Географічна диверсифікація є широкою, зовнішньоторговельні

операції за цей період здійснювалися з партнерами з понад 200 країн. До основних партнерів по експорту, окрім ЄС, відноситься Китай.

Стосовно товарної структури, то вона характеризується відносною стабільністю, більш за все у 2020 р. Україна експортувала на зовнішні ринки зернових (9,42 млрд дол. США), чорних металів (7,69 млрд дол. США), жирів та олій тваринного або рослинного походження (5,76 млрд дол. США). Водночас найбільше товарів за 2020 р. Україна імпортувала з Китаю (8,31 млрд дол. США), Німеччини (5,34 млрд дол. США). Основними товарними позиціями українського імпорту за 2020 р. були: машини, обладнання та механізми (11,54 млрд дол. США), палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (7,75 млрд дол. США), продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості (7,33 млрд дол. США) [7].

Отже, основним торговельним партнером нашої країни у 2020 р. залишався ЄС, хоча порівняно з відповідним періодом минулого року темпи взаємної торгівлі між Україною та ЄС скоротилися: по експорту – на 10,3%, імпорту – на 6,2%.

Відмінності між зовнішньої торгівлею країн – членів ЄС та України полягають ще й у тому, що для Євросоюзу основним торговельним партнером є США, на цю країну припадає понад 18% експорту та 12% імпорту. За статистикою до трійки основних торговельних партнерів ЄС традиційно увійшли Великобританія та Китай. Для України частка ЄС у загальних обсягах експорту товарів – 37,8%, імпорту – 43,4%, а частка України у структурі товарного експорту та імпорту ЄС – 27 перебуває у межах одного відсотка. Окрім цього, у Євросоюзі темпи скорочення обсягів зовнішньої торгівлі товарами були дещо вищими, ніж в Україні: експорт скоротився на 9,4%, імпорт – на 11,6%. При цьому на відміну від України збереглося позитивне торговельне сальдо, яке становило 217,3 млрд євро.

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі Євросоюзу формують декілька країн, зокрема понад 60% загаль-

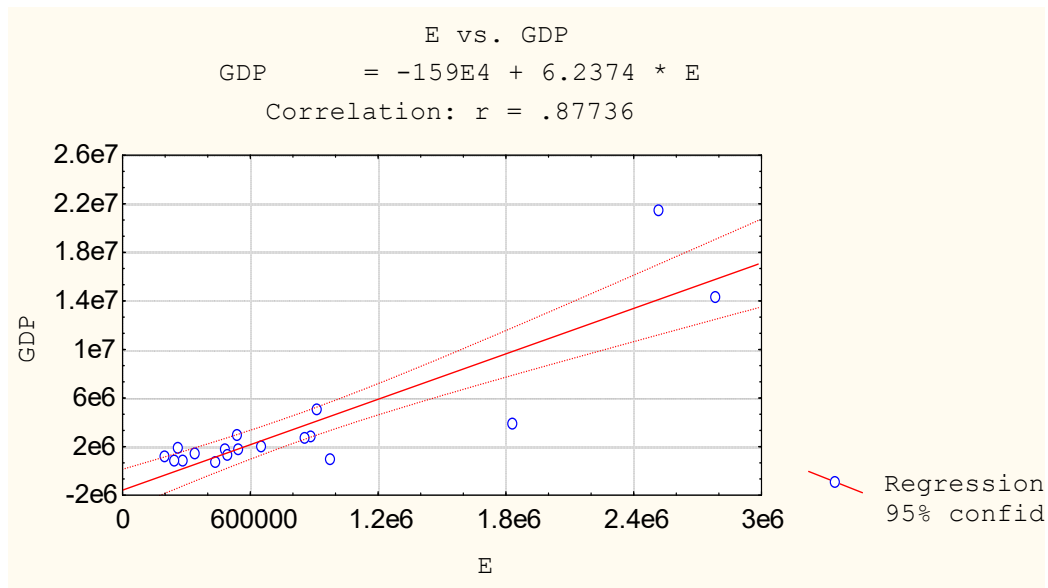

Рис. 2. Залежність ВВП країн світу від експорту товарів та послуг

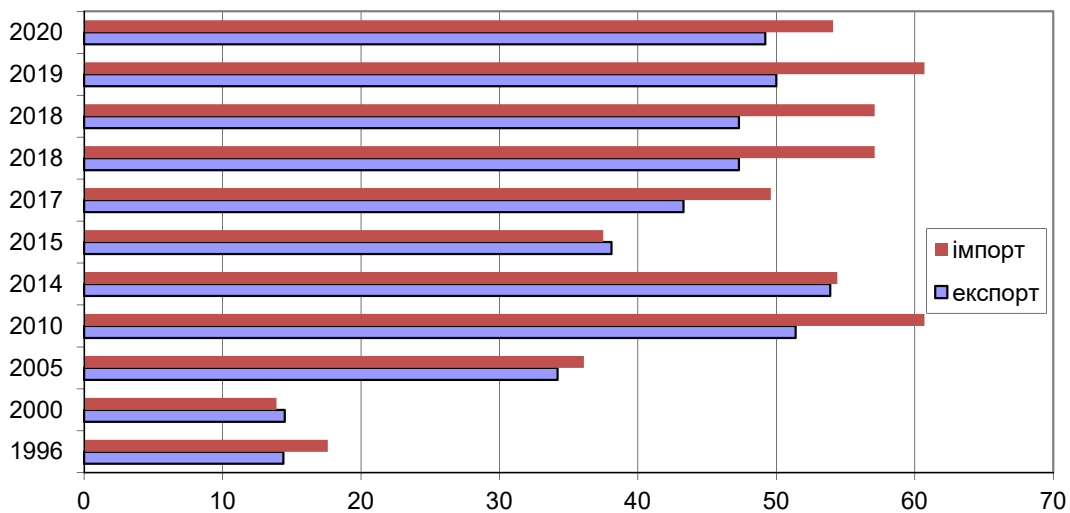

Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України (експорт, імпорт), 1996–2020 рр. [7]

ного експорту товарів за межі ЄС здійснювали лише чотири країни: Німеччина (29,6%), Італія (11,0%), Нідерланди (10,5%) та Франція (10,3%). Також на ці країни сумарно припадає близько 60% імпорту товарів, які ввозяться до ЄС. Зовнішня торгівля Євро-союзу порівняно з Україною більшою мірою орієнтована на товари з високим ступенем переробки. Так, найвищу питому вагу у структурі зовнішньої торгівлі країн – членів ЄС посідали машини та обладнання (експорт – 39,3%, імпорт – 34,1%). Частка аграрної продукції, сировинних товарів та енергоносіїв становила 14,2% у експорті та 24,2% у імпорті [8].

Отже, пандемія коронавірусу поставила перед усіма країнами завдання підвищити рівень готовності економіки до надзвичайних ситуацій глобального характеру. У зв'язку із цим доцільним є створення ефективних механізмів реагування, що можуть бути використані у разі появи викликів у глобальній економіці.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Протягом останнього періоду на динаміку міжнародної торгівлі мали вплив різні чинники, передусім пандемія коронавірусу. Це проявилось у загальному падінні економічної активності, що зменшувало попит на товари у цілому включно з імпортними; зменшенні торговельних потоків та доходів від експортної діяльності. Зовнішня торгівля України також зазнала змін та потрясінь у зв'язку з локдауном, закриттям кордонів, уведенням торговельних обмежень із боку країн-партнерів. Проте експорт для багатьох країн світу залишається важливим чинником економічного зростання та реалізації конкурентних переваг на світових ринках. Виникнення ризиків глобального рівня обґрунтовує необхідність для країн розроблення та реалізації комплексу заходів адекватного реагування для усунення та мінімізації їхнього негативного впливу та відновлення економічної активності вітчизняних експортерів.

Бібліографічний список:

1. Капелюшна Т.В., Гавриш О.М., Пильнова В.П. Діагностика та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/98.pdf (дата звернення: 13.05.2021).
2. Короленко Н.В., Ларина Т.І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 59–65.
3. Звягін А. Міжнародна торгівля: тенденції 2019 року. URL: <https://yur-gazeta.com> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Водяний А. Глобальна торгівля під час коронакризи: могло бути гірше. URL: https://lb.ua/economics/2020/08/06/463343_globalna_torgivlya_pid_chas.html (дата звернення: 25.04.2021).
5. Махінова А. Торгівля в епоху пандемії: до чого варто готуватися Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/7112609> (дата звернення: 11.05.2021).
6. Статистичний портал Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics> (дата звернення: 11.03.2021).
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2021).
8. Міжнародна торгівля товарами в Україні та Євросоюзі у 2020 році. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/mizhnarodna-torgivlya-tovaramy-v-ukrayini-ta-yevrosoyuzi-u-2020-roci> (дата звернення: 06.05.2021).

References:

1. Kapeliushna T.V., Havrysh O.M., Pylnova V.P. Diahnostyka ta tendentsii rozvytku mizhnarodnoi torhivli v Ukraini [Diag-

nosis and trends in international trade in Ukraine]. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/98.pdf (accessed 13 May 2021).

2. Korolenko N.V., Laryna T.I. (2021) Tendentsii rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh hlobalnoi kryzy COVID-19 [Trends in the development of Ukraine's foreign trade in the context of the global crisis COVID-19]. *Investments: practice and experience*, no.1, pp. 59–65.
3. Zviahin A. Mizhnarodna torhivlia: tendentsii 2019 roku [International trade: trends of 2019]. Available at: <https://yur-gazeta.com> (accessed 28 April 2021).
4. Vodiani A. Hlobalna torhivlia pid chas koronakryzy: mohlo buty hirshe [Global trade during the corona crisis: could be worse]. Available at: https://lb.ua/economics/2020/08/06/463343_globalna_torgivlya_pid_chas.html (accessed: 25 april 2021).
5. Makhinova A. Torhivlia v epokhu pandemii: do cho ho varto hotuvatysia Ukraini [Trade in the pandemic era: what Ukraine should prepare for]. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/28/7112609> (accessed 11 May 2021).
6. Statistical portal Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics> (accessed 11 03 2021).
7. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: ukrstat.gov.ua (accessed 22 April 2021).
8. 8. Mizhnarodna torhivlia tovaramy v Ukraini ta Yevrosoiuzi u 2020 rotsi [International trade in goods in Ukraine and the European Union in 2020]. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/mizhnarodna-torgivlya-tovaramy-v-ukrayini-ta-yevrosoyuzi-u-2020-roci> (accessed 06 May 2021).